

Ústavy AV ČR a jejich výzkum

Seriál, díl první – úvod

Jana Žďárská

Fyzikální ústav AV ČR, Na Slovance 2, 182 00 Praha 8; zdarskaj@fzu.cz

Hlavním cílem Československého časopisu pro fyziku je přinášet našim čtenářům referáty, články, zprávy a zajímavosti z co nejširšího spektra oblasti fyziky a věd souvisejících. Abychom tuto snahu více podpořili, připravili jsme pro vás seriál, ve kterém bychom rádi blíže a podrobněji představili ústavy Akademie věd České republiky a jejich výzkum.

Vážení čtenáři, jistě jste si všimli, že v našem časopise publikujeme práce vědců z různých ústavů Akademie věd ČR (AV). Z některých více, z některých méně a z některých jen sporadicky nebo vůbec. A protože bychom rádi představili také vědce a ústavy AV, jejichž výsledky nejsou na stránkách Československého časopisu představovány tak často, rozhodli jsme se v rámci právě zahájeného pravidelného seriálu ukázat, jak všestranný a rozličný vědecký výzkum je. Z hlediska zaměření našeho časopisu se budeme dotýkat především oblasti fyziky, matematiky a chemie.

Pojďme si však nejprve představit Akademii věd jako instituci. Její vedení sídlí v impozantní budově na Národní třídě v novorenesančním bankovním pa-

Obr. 1 Párek impozantních lvů vítá přicházející návštěvníky.
Foto: Stanislava Kyselová, AV ČR

láci, který si nechala vybudovat jedna z prvních spořitelny v Čechách – Spořitelna česká. Vyrostl ve druhé polovině 19. století ve dvou etapách, které od sebe dělí více než tři desetiletí. Díky zachování stylové jednoty fasády však stavba vzbuzuje dojem skutečně až monumentálního celku.

V budově AV naleznete Galerii Věda a umění a také hojně navštěvovanou Knihovnu AV. V objektu sídlí předseda či předsedkyně AV a v horním patře stavby jsou dva rozlehlé přednáškové sály. Instituce pravidelně pořádá popularizační akce, díky nimž se snaží přiblížit vědu a výzkum široké veřejnosti. Jistě mnozí z vás

Obr. 2 Budovu AV ČR naleznete na Národní třídě proti Národnímu divadlu. Foto: Stanislava Kyselová, AV ČR

navštívili například vědecký festival Týden AV ČR, festival Týden mozku, který představuje objevy a trendy v neurovědách, či Veletřh vědy, jenž je největším vědeckým veletřhem v Česku.

Nejvyšším samosprávným orgánem AV je Sněm, jehož funkční období je čtyři roky a který se schází dvakrát ročně. Členy tohoto sněmu jsou kromě ředitelů pracovišť AV ČR a jejich volených zástupců také představitelé vysokých škol, státní správy, průmyslu, obchodních kruhů, bank a významní domácí a zahraniční vědci.

V čele AV stojí předseda či předsedkyně, jmenovaní prezidentem republiky na návrh Sněmu. Úkolem předsedkyně AV ČR je celkové řízení a kontrola činnosti Akademie ve smyslu § 10 zákona o AV ČR. V současné době vede ve svém druhém funkčním období Akademii věd prof. RNDr. Eva Zažímalová¹, CSc., dr. h. c. Novým předsedou AV ČR byl zvolen prof. RNDr. Radomír Pánek, Ph.D., který je nyní ředitelem Ústavu fyziky plazmatu AV ČR a do funkce by měl nastoupit v březnu 2025. Akademii věd poté povede do roku 2029.

¹ J. Žďárská: Otěže vědy třímá žena. Čs. čas. fyz. 69, 375–381 (2019).

Obr. 3 Novorenesanční bankovní palác si nechala vybudovat jedna z prvních spořitelen v Čechách – Spořitelna česká. Vyrostl ve druhé polovině 19. století ve dvou etapách, které dělí více než tři desetiletí. Díky zachování stylové jednoty fasády však stavba vzbuzuje dojem monumentálního celku. Foto: Stanislava Kyselová, AV ČR

Akademie má 54 veřejných výzkumných institucí, z nichž největší je Fyzikální ústav. Finanční rozpočet pro AV je přímo jednou z kapitol státního rozpočtu a pro rok 2025 je schválen ve výši 7 952 433 tisíc Kč. Nastávající nový předseda AV Radomír Pánek informoval, že mezi jeho hlavní priority patří zlepšení financování Akademie, která podle něj v posledních letech trpí nedostatkem peněz.

Hlavním cílem a posláním AV je uskutečňovat kvalitní vědecký výzkum. Jednotlivá vědecká pracoviště se podle svého zaměření dělí do tří vědních oblastí. Jedná se o oblast věd o neživé přírodě, oblast věd o živé přírodě a chemických věd a oblast humanitních a společenských věd. Pokud nahlédnete na web AV <https://www.avcr.cz/cs/>, zjistíte, že avizovaný výzkum pokrývá široké spektrum vědních oborů a má charakter od vysoce specializovaného až po multidisciplinární, přesahující hranice jednotlivých oblastí. Cílem je rozvoj na mezinárodní úrovni, který respektuje aktuální potřeby české společnosti a domácí kultury.

Akademie věd má i barvitou historii. Na záložce webu <https://www.avcr.cz/cs/o-nas/historie/historie/> se

Obr. 4 Proslulé zelené lampičky ve studovně Knihovny AV ČR. Foto: Stanislava Kyselová, AV ČR

lze dočíst mnoho zajímavých informací v uceleném popisu historie jejího vzniku. Pojďme si připomenout jen několik historicky nejstarších zásadních okamžiků, které vznik této důležité instituce provázely. Nejstarší předchůdkyní dnešní AV ČR byla Královská česká společnost nauk, jež vznikla na přelomu 60. a 70. let 18. století. Tento název se užíval od roku 1784. Instituce si však v průběhu 19. století udržovala jazykově utrakvistický charakter (němčina i čeština). Vlastenecky naladěné české kruhy se proto snažily o vznik jazykově české akademie, což se jim nakonec za politicky příznivé situace před 135 lety podařilo prosadit. Vlastní jednání inicioval český architekt, stavební podnikatel, politik a mecenáš Josef Hlávka, který se anonymně zavázal věnovat budoucí akademii 200 000 zlatých.

Založení České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění schválil 9. října 1888 zemský sněm Království českého, jeho usnesení však vstoupilo v platnost až poté, co zřízení akademie povolil a její stanovky schválil císař František Josef I., což se stalo 23. ledna 1890. Instituce tehdy sídlila v nově postavené budově Národního muzea v čele Václavského náměstí a svoji činnost zahájila 18. května 1891. Její činnost se v této době dělila na čtyři třídy: 1) filosofie, společenské vědy a historické obory, 2) přírodní vědy, 3) filologické obory, 4) výtvarné umění, hudba a literatura.

Prvním předsedou akademie se stal Josef Hlávka, který ji zájmově propojil s Nadáním Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových – tedy známou Hlávkovou nadací, která byla založena roku 1904. Tolik z nejstarší historie vzniku AV. Další informace týkající se novodobější historie a osudů AV se lze dočíst na výše uvedených webových stránkách.

V následujícím vydání našeho časopisu bychom vám v tomto seriálu rádi představili Ústav pro hydrodynamiku AV ČR, který vede doc. RNDr. Martin Pivovonský, Ph.D., a zároveň i výzkum, který zde probíhá.